

Asociace spisovatelů: Sjezd spisovatelů 2022

Dmitrij Kapitelman: „Krym je ruský! Vždycky byl ruský! Putin má pravdu!“ říkala moje matka v roce 2014

Historické události jsou jako rodiče: nikdo si je sám nevybírám, pocházíme z nich. Neodvratně s nimi jdeme ruku v ruce, někdy nás zabijí, dříve nebo později už kráčíme dál bez nich – zůstáváme jimi však nevyhnutelně poznamenáni.

„Krym je ruský! Vždycky byl ruský! Putin má pravdu!“ tak moje matka v roce 2014 komentovala okupaci ukrajinského poloostrova. Její televizor a jeho ruské státní pravdy tvrdily totéž. Tenhle levný přístroj, který člověka může stát světónázor, má doma v Lipsku už roky. Stojí v kuchyni nad rohovou lavicí, aby se nezapomnělo přijímat všechny ty pravdy vícekrát denně.

Jak jsme na tom vlastně my dva byli? Dvacet let poté, co naše rodina opustila Kyjiv, co naše rodina opustila Ukrajinu? (Mimochodem už jenom ukrajinská verze názvu mého rodného města by matku rozčílila.) Matka a syn nyní evidentně žijí v odlišných světech: „Amerika ale Rusku přece nedává jinou možnost! Tomu ty jakožto západně zaslepený člověk prostě nemůžeš rozumět!“

Jiné odpoutání

„Dobrý den, jsem Dmitrij, syn Západu. Po ruském vpádu jako by už mezi mnou a matkou nebylo nic důležitějšího než Krym, mezinárodní právo a situace Tatarů. A už to mezi námi nikdy nebylo jako dřív. Politické rozhovory, i o úplně jiných tématech, byly nemožné. Nebo přinejmenším zatížené oboustranným podezřením. V mnoha ohledech jsou si matky a synové prostě vzdáleni, utěšoval jsem se časem. Tak se prostě budeme nadále vzájemně nenávislně milovat, utěšoval jsem se. Stejně ji nezměníš, matku/historii, utěšoval jsem se.

Chápu, jak podivně tyto distancované věty mohou znít. Kolik nevyřčeného se v nich skrývá, mimo všechnu politiku. Jistě i určitá směšnost: kdysi nahý, bezbranný kojeneček na mámině prsu má teď předstírat bezohledného suveréna.

Chtěl bych však tyto zápisky využít pro poněkud jiné odpoutání. A vyprávět o mojí cestě na Krym. Šedivě komplikovaná, nadmíru zmatečná cesta, na niž jsem od té doby musel nesčetněkrát myslet. S intenzivním pocitem, že na mě číhá nějaké poučení, jakmile budu schopen je učinit.

Cesta, díky které jsem na chvíli zapochyboval, jestli náhodou nejsem přinejmenším na jedno oko západně zaslepený. (Kdo ví, člověk si pravděpodobně vždycky trochu přeje, aby jeho matka se svými soudy měla pravdu. Nebo přinejmenším měla dobrý důvod se mýlit.) Tyto pochybnosti jsem ale 24. února 2022 pohřbil.

Píše se rok 2019. Volodymyr Zelenskyj tehdy ještě nemohl tušit, že našel roli svého života. A při nástupu do úřadu slíbil, že hodlá rychle ukončit tu bídnou válku na východě země. Tuhle válku člověk v takzvané „stolici“ neboli hlavním městě nijak zvlášť nepocítuje. Ukrajinské zprávy dokonce už ani nezačínají zprávami z fronty.

No dobrá, ale kdo si povídá s řidiči Uberu, často se dozví, že utekli z Donbasu. A že ceny nemovitostí znatelně stoupají, rovněž kvůli mnoha uprchlíkům z východu. Folklór je tu najednou mnohem víc v kurzu, lidé nosí národní kroje. Ve stanicích metra v centru visí plakáty bojujících vojáků-hrdinů. Ale jinak? Kyjev je mladý, lidé

se vesele a svobodně procházejí po Chresčatyku, pořádají se festivaly. A v létě v Dněpru neteče jen voda, ale i trocha euforie.

Já naproti tomu do Kyjeva přijel vyřizovat zcela prozaické záležitosti, a sice dokumenty nutné pro zbavení občanství. „Vyřízení trvá 2 až 80 dní,“ odhadují velmi elegantně oblečené mladé úřednice v hlavním městě. Mám spoustu času. Při hledání možností, jak tento čas smysluplně strávit, se dozvídám, že existuje jen jedno státní občanství, s nímž lze na ruský Krym cestovat bez speciální vízové žádosti – ukrajinské občanství. Ach, ta ironie osudu.

Barikády a ostnatý drát

Jakmile se rozhodnu, že se vydám na poloostrov naprosté nesmiřitelnosti, cítím, jako by moje srdce dělalo kliky. Bubnující puls, dokonce i pět let poté. Letět se tam kvůli sankcím nedá. Ale noční vlak do Novooleksijivky ještě jezdí. Asi sedmnáct hodin cesty, 700 kilometrů až na ukrajinské území nikoho. Tam si pak člověk musí najít řidiče, který ho zaveze k militarizované hranici. Není to legální, ale nakonec je to jednodušší, než by jeden myslel.

V blednoucí modři ranních hodin mají převaděči už chraplavý hlas, když vykřikují svoje „Za hranici! Za hranici!“ a nabízejí svoje služby. Spolu se dvěma staršími dámami a jednou mladší ženou svištíme hekticky v šedé Škodě muže jménem Michail. Řídí jako choromyslný, ale hovoří naprosto klidně: „Za chvíli se na hranici střídají směny, potom všechno trvá dýl. Musíme si pohnout!“

Poté, co slunce kompletně vyplnilo svoji žádost o denní práci, je nalevo najednou vidět kousek mořského jazyka, který si vyprahle a s funěním lehá do prašného písčitého pobřeží. Kromě toho je tu stan pro ty, co hranici překračují pěšky. Barikády, ploty, ostnaté dráty, kontejnery pomalované barvami ukrajinské, později ruské vlajky. Všichni jsou tu v napětí. Dokonce i vrabci, co se kolem vrhají na mastné drobky chleba.

„Kdyby se pohraničníci vyptávali, tak jsme všichni kamarádi a jedeme na výlet do Simferopolu. V žádném případě nesmíte prozradit, že mi za cestu platíte, jasný?“ Michail se zkoumavě rozhlédne po osazenstvu auta. I slepec by poznal, že nejsme parta kamarádů. Úplně naopak, moje tři spolusedící se začnou hádat ohledně anexy Krymu. Pasy u toho pro všechny případy tisknou v ruce jako pistole: „Krym jsem vždycky považovala za ruskej, Ukrajinu mi vnutili.“

To neslyším úplně rád. Ta starší dáma, co to řekla, má velmi krátké nohy, nepříjemně poučující tón hlasu a ošoupaný ukrajinský pas. Moment, kde místní vrabci vzali ten chleba? Když to tu ještě byla obyčejná silnice na území nikoho bez vojenské hranice, určitě tu žádné drobky nebyly.

„Pro některé lidi pas v kapse něco symbolizuje. Už jste někdy slyšela o patriotismu?“ rozčilí se mladá žena. Mává u toho svým zbrusu novým, biometrickým pasem s ukrajinským státním znakem.

„Přizpůsobit se, člověk se musí přizpůsobit,“ kráká třetí žena přemoudřele na předním sedadle.

„Přizpůsobit se, přizpůsobit se, přizpůsobit se. Kdybych si hned po referendu nezažádala o ruskej pas, neviděla bych matku před její smrtí!“

„Říká se tomu podrobit! Jako psy!“ reaguje zahořkle ta mladá žena.

„Koho tu nazýváte psicí, slečno?“

Jsou to ruští nebo spíš ukrajinští vojáci, co tu těm pohraničním vrabcům sypou chleba? Nebo čekající civilisté z okýnek aut? Jo, snažím se neslyšet neshody. Je to až dětinské. Jak to že jsem už skoro třicet hodin na cestě na místo, který mi způsobuje překotný puls? Nebylo by jednodušší zavolat mámě?

„Prosím, prosím, prosím, hlavně žádný diskuse o politice v autě!“ intervenuje Michail. A pokračuje: „Jsem pro, aby se všechno ještě nezhoršilo. To je moje politický stanovisko. Všechny tyhle hranice, všechny tyhle zákony, jsem pomalu zralý na psychiatra! A řeknu vám, místní pohraničníci jsou už taky úplně vyřízení! Všem je pod čtyřicet! Nemůžeme se chvíli bavit o něčem hezkým? O lásce?“

Před pohraničníky ani muk

Ve Škodě nastane takové ticho, že je slyšet jen hltání pohraničních vrabců. Michail (ve skutečnosti se jmenuje Mohammed, je totiž krymský Tatar) zapne rádio, ze kterého nějaká žena v zastoupení pro všechny zpívá o lásce. Různé názory ohledně toho, čím Krym vlastně je, mohou být velmi zmatené. Málo západně kompatibilní i ve svojí komplikované mnohohrstevnatosti. Ale přinejmenším jsem toho rána pochopil, proč ta nejkýčovitější popová hudba je vždycky i ta nejúspěšnější.

Ruský pohraničník, který si nás předvolá na žhnoucím poledním slunci, se opravdu podobá utrmácené atrapě nějaké autority, jak to popisoval Michail. Vzrostlý pětatřicátník, který před chvílí prohledával věci malé holčičky s polomrtvým výrazem v tváři, včetně nějaké krabičky s disneyovskými motivy. Hovoří těžkopádně, ale zostra. Evidentně je sám z toho rozkazovacího tónu znavený. To nedokážou zakrýt ohromný ramenní vycpávky ani řádně vyžehlené nohavice jeho zelené uniformy. A tak nikdo z nás ani nemuká, hádající se ženy se hrbí z auta ven. A já taky.

V Sevastopolu, kde po německém nacistickém barbarství zůstalo v zchovalém stavu jen devět budov (historická odpovědnost, to je důležitá věc), mi brzo nažene strach jiný vyčerpaný milicionář. Vlastně ani ne tak strach, jako spíš nedůvěru. Večer vstupuju do haly Hotelu Ukrajina (na okupovaném Krymu). V televizi, co běží v hotelovém baru, zrovna ukazují, jak moskevská policie na demonstranty poštvává psy. To byly ještě zlatý časy, kdy v Rusku ještě bylo tolik demonstrantů, že speciální jednotka OMON potřebovala psy. Sekurit'ák v hotelové hale zírá nejdříve na televizi, potom na mě a zamumlá: „Tohle s náma tady Putin udělá taky, pokud začnem frflat.“ Proč je tak důvěřivý? Možná že je to léčka.

Na hranici jsme nakonec stáli sedm hodin. A povolení k pobytu je velmi přesně vymezené. Dokonce i při koupi SIM karty na Krymu bylo třeba absolvovat téměř policejní výslech. Youtube je tu momentálně zakázaný. A tak nic neříkám a jdu na pokoj. Nejdříve sleduju opakování ukrajinského StarDance se Zelenským, který vysolí úctyhodnou rumbu.

A potom krymská televize: „U Sevastopolu je vadná trubka se splašky a ty nyní vytékají do Černého moře. Tento defekt trvá už šestnáct let. Znečištění je tak masivní, že je vidět i z vesmíru, jak ukazují tyto satelitní záběry.“ Ty vado! Šestnáct let? A ta špína je vidět až z vesmíru? Jak je to možný, pomyslím si a připadám si ve svém pobouření, že něco nefunguje, trochu západně.

Všechno jednou praskne, říkává moje matka. Vera, měla ruského otce, kterého sotva znala. Narodila se v Moldavsku, jako mladá žena poté emigrovala na Ukrajinu a hovoří rusky. Což se jí na Ukrajině prý často vyčítalo. Což Vera ovšem zdůrazňuje teprve od té doby, co jí to její ruský televizor denně tisíckrát zopakuje. „Vsjo vylezit,“ říká, všechno vyjde najevo, každá zapadlá lež jednou vyplave na povrch. A já pak pokaždé ve zcela určitém ohledu doufám, že má na svojí rohové kuchyňské lavici nakonec pravdu.

Protože trhlina vznikla v době ukrajinského regentství, viní se samozřejmě korupcí prolezlá Ukrajina. Ovšem ukazuje se i špinavá přítomnost a rešerše v tom smyslu, že noví ruští regenti během pěti let proti této katastrofě také vůbec nic nepodnikli (a peníze, které na obří opravu byly vyhrazeny, zahučely neznámo kam).

Nyní každopádně na plážích Sevastopolu vládne absolutní zákaz koupání, především když fouká západní vítr. Jdu ještě jednou do lobby, abych se toho mile rebelského strážce veřejného pořádku zeptal, jestli něco ví o té ekologické havárii. Jenže ten už sladce dřímá ve svém sekuriťáckém křesle.

Mořská voda nesmrdí

Dalšího rána se rozhodnu, že to chci vidět na vlastní oči, a vydávám se na městskou pláž. Podle toho, jak mi bouchá srdce, nejde ve skutečnosti o kvalitu vody ani o Krym. Ale tohle doznání si vymlátím ze srdce. Mateřská země je pro ty, co se svými matkami nenacházejí společnou řeč, všude.

Na ulicích, v nákupních centrech, na autobusových zastávkách, v divadlech a dokonce i v kostelech visí drtivě velké množství volebních plakátů strany Jednotné Rusko. V horku, které na Krymu panuje, se papír vlní a kandidát Putin, který je na něm vyobrazený, tak dostává humorné, znetvořující vrásky na tlamě. Pláž Chrystalnyj zdá se u vodomilných Sevastopolanů nikterak neztratila na oblíbenosti. Jistě, tu a tam je k vidění malá cedule, která oznamuje, že voda je kontaminovaná.

Úplně náhodou je toto negativní sdělení oznámeno v modro-žlutých barvách. „Ale kontaminovaně to vůbec nevypadá,“ volají koupající se blaženě. „A ani to nijak kontaminovaně nesmrdí,“ sdělují mi na moje dotazování, načež se osušují a hryzají do šťavnatých kousků melounu. Jsem tady podivná západácká lasička, v až moc vážných, tlustých, černých džínách Diesel, uprostřed vši té letní blaženosti.

No dobrá, možná že hned po vykoupání to nikoho nezabije. Ale možná že alespoň plavčík by mohl být o stupni znečištění informovaný. Ne? „Ano, jsem,“ řekne relativně mladý a přesto už prošedivělý plavčík suše. A dál si ve svém dřevěném domečku mlčí. Prima. Ano – to je opak „ne“. „Ano, a tak přihlížíte tomu, jak se všichni tihle lidi dál koupou se svými dětmi? Jak nebezpečně je ta voda vlastně kontaminovaná?“

„Bohužel jsem si dnes svoji mobilní laboratoř zapomněl doma. Jinak bych vám ty mikroby samozřejmě vyjmenoval.“

Vzdávám to a měním kurz, když vtom jako by někoho vlastní špičatý jazyk píchl do svědomí. Poněkud svědomitěji a taky tišeji ten pán dodává: „Ptáte se mě na kvalitu mořské vody. Ale podívejte se prosím na naše zatopené sklepy, podívejte se, jak tady lidi žijou. Jak tady vypadají nemocnice a úřady. Tady se člověk musí přizpůsobit ještě

něčemu úplně jinému než mořské vodě.“ Sotva to plavčík dořekne, začnou mu oči úzkostlivě plavat. Jako by příliš otevřeně hovořil s důvěřivým milicionářem. Zmlkne.

Kde je světová politika?

„Tady se člověk přizpůsobuje něčemu úplně jinému.“ A zase to slovo, přizpůsobovat se, jako už na hranici. Nosím ho před sebou, mihotaje se večer po krásných plážových promenádách Sevastopolu. Lidé si tu s nezlomnou radostí ze života kupují pohádkové krymské víno přelévané přímo ze sudů do plastových lahví, požívají sušené mečouny, dopřávají dětem obrovské nafukovací balonky, projíždějí se na kole štěstí a uvolněně zpívají ještě pořád ty stejné sovětské písně jako předtím. Tam, kde se ulice ještě pořád jmenují po Leninovi, Puškinovi a Gagarinovi. A hodně lidí tajně bilancuje: v roce 2014 jsme vyměnili jednu korupční vládu za jinou. Tot' vše. A teď se prostě přizpůsobíme.

Mezinárodně politický přelom tady, v jeho samém dějišti, tu člověk nepocítuje, pomyslí si. A přemýšlím, jak je tedy možné, že moje matka a já se v Lipsku hádáme o Krymu, zatímco lidé na Krymu už dávno zase cucají mušle a radují se ze života, ať už nad nimi vlaje jakákoli vlajka. Možná že východní Evropě skutečně nerozumím a moje matka/historie věděla něco, co já západácky neznám.

Ne, nevěděla. Bohužel. V těchto krvavých dnech, kdy Putin se svými mrtvými očima má záslusk na to pozorovat smrt Ukrajiny, je to jasnější než kdykoli předtím. Měli jsme proti anexi, prvnímu eskalačnímu kroku, mnohem tvrději bojovat. Přizpůsobení je, tak jako hodně lidských vlastností, něco relativního. To, že nespravedlnost v běžném životě časem klesá, neznamena, že člověku na dně dál neotravuje život. I protože ti, kteří bojují proti nespravedlnosti, bývají často hned utopení.

Německo kupovalo plyn od Putina i po roce 2014 a obestavělo kvůli tomu Ukrajinu novým dálkovým potrubím. Dokonce se dovážely zbraně do Ruska, zatímco se jednalo o míru. Koupání v kontaminovaném blahobytu pokračovalo. Akorát že jednou to všechno praskne, abych citoval moji milovanou matku. Nejdříve to byl Krym, potom Donbas, Sýrie, celá Ukrajina, a momentálně je každý den bez jaderných zbraní malým vítězstvím. Takhle jsem to mámě nedávno všechno vyjmenoval a poprosil ji, aby ztišila televizi, aby mě slyšela.

Z němčiny přeložila Tereza Semotamová.